

Lise Iversen Kulbrandstad
HØGSKOLEN I HEDMARK

ANDRESPRÅKSLESING – ET BLIKK PÅ FORSKNING FRA SKANDINAVIA

1. Innledning

"Andrespråkslesing" er en fagterm som kan romme svært ulike lesesituasjoner. En situasjon som ofte har vært studert i den relativt omfangsrike engelskspråklige faglitteraturen, er fremmed- eller andrespråkslesingen til universitetsstudenter (se f.eks. Carrell 1991). Det vil si til en gruppe lesere som i utgangspunktet må antas å være gode lesere på morsmålet, og som har behov for å utvikle leseferdigheter på et nytt språk som de skal bruke i studieøyemed. I slike undersøkelser har spørsmål om hvordan førstespråksleseferdighetene virker inn på andrespråkslesingen ofte vært sentrale. Mange av de andrespråksleserne som har vært informanter i skandinaviske studier av lesing på 1990-tallet (se f.eks. Taube og Fredriksson 1995, Hvenekilde m.fl. 1996, Kulbrandstad 1996 og Nielsen 1997), har vært i en annen situasjon enn de universitetsstuderende. De har ikke vært gode førstespråkslesere, men har måttet utvikle leseferdigheter på andrespråket uten at de nødvendigvis har kunnet lese på morsmålet – eller nok så parallelt med at de har lært å lese dette språket. Vi snakker om barn og unge som befinner seg i utdanningssystemet, og om voksne analfabeter – alle med det til felles at de hører til innvandrer- eller flyktningefamilier.

Når det er så store forskjeller på de situasjonene der ulike individer leser på et andrespråk, er det selvsagt også vanskelig å gi én oppsummering av hva som kjennetegner andrespråkslesing, eller presentere én modell for å forklare problemer knyttet til det å lese på et andrespråk. Som i andrespråksforskning mer allment må man presisere hvilke situasjoner og hvilke individer det gjelder. I det følgende vil jeg først se kort på området slik vi møter det i forskning basert på engelsk som andrespråk, og så vil jeg se nærmere på noen trekk ved forskningen fra Norge, Sverige og Danmark som berører andrespråkslesingen til personer med innvandrerbakgrunn. Jeg vil legge hovedvekten på studier med informanter som går på ett av de tre siste klassetrinnene i grunnskolen (13- til 15-åringer).

2. Andrespråksforskning og leseforskning

Andrespråkslesing som forskningsfelt har kunnskapsgrunnlag fra to hovedområder: andrespråksforskning og leseforskning (nærmere bestemt førstespråksleseforskning). Innenfor begge områdene har andrespråkslesing befunnet seg i periferien i forhold til hva som har blitt betraktet som de sentrale forskningsspørsmålene. Da jeg på midten av 1990-tallet gikk gjennom ni oversiktsbøker om andrespråksforskning på jakt etter oppsummeringer om andrespråkslesing i den generelle litteraturen (Kulbrandstad 1996), fant jeg bare én som tok dette opp som eget emne. I denne boka dreide det seg ikke om leseprosessen eller leseprestasjoner, men om leseundervisning, nærmere bestemt innføring av lesing på andrespråket for elever i småskolen. Høytlesing ble videre omtalt i to bøker i forbindelse med sosiolingvistiske undersøkelser. Bare i én av bøkene nevnes den manglende oppsummeringen av forskningen eksplisitt. Larsen-Freeman og Long (1991:xiv) skriver: "we have not reviewed the research literature in the acquisition of specific skills such as reading and writing".

Heller ikke leseforskerne har rettet noe særlig oppmerksomhet mot andrespråkslesing. En nylig publisert amerikansk forskningsoppsummering kan stå som eksempel. På initiativ fra den amerikanske kongressen ble det nedsatt et panel som skulle oppsummere forskning med tanke på hva som kan regnes som de mest effektive måter å lære barn å lese på. Panelet var dominert av ledende leseforskere fra USA og foretok en meta-analyse av mer enn 100.000 arbeider publisert siden 1966. Om andrespråkslesing valgte de imidlertid å være tause: "The panel (... did not address issues relevant to second language learning" (National Reading Panel 2000:1-3).

Det vi må kunne karakterisere som en manglende opptatthet av området innenfor "main-stream"-forskningen, står i skarp kontrast til hva vi vet om lesingens betydning i samfunnet, og hva vi vet om vanskene til enkelte grupper andrespråkslesere. Bredt anlagte kvantitative undersøkelser viser at det er forskjeller i leseprestasjoner mellom elevgrupper med ulik etnisk bakgrunn. Dette er ikke minst dokumentert i USA, der NAEP (The National Assessment of Educational Progress) har foretatt representativt tilrettelagte undersøkelser i lesing for 4., 8. og 12. klasse siden 1969. I omtalen av resultatene fra disse undersøkelsene er det vanlig å snakke om et prestasjonsgap mellom ulike etniske grupper (jf. Au 1998:298). Selv om gapet mellom hvite på den ene siden og afroamerikanere og spansktalende på den andre siden er blitt mindre, er det fortsatt

slik at disse minoritetsgruppene ikke lærer å lese like bra som klassekameratene med hvit familiebakgrunn. En rapport publisert våren 2001 viser en ny tendens: Fjerdeklassinger med asiatisk familiebakgrunn gjør det best av alle (Donahue m.fl. 2001). I vår sammenheng er det verdt å merke seg at det i disse undersøkelsene ikke er individenes språklige bakgrunn som avgjør plassering i de ulike gruppene, men deres avkrysning for hvilken etnisk gruppe de mener best beskriver dem selv. Elevene har valget mellom: "White, Black, Hispanic, American Indian og Asian/Pacific Islander". Fra denne inndelingen er det ikke mulig å identifisere andrespråkslesere spesielt, for det kan være personer som leser på engelsk som andrespråk i alle gruppene. Det er for eksempel sannsynlig at det er andrespråkslesere både i den høyt presterende asiatiske gruppa og i den lavt presterende spansktalende. Dette tydeliggjør at forskjeller i leseprestasjoner kan skyldes andre forhold enn den språklige innlæringssituasjonen, og dessuten at det ikke nødvendigvis er slik at de som leser på et andrespråk, presterer dårligere enn dem som leser på et førstespråk – selv om en ofte vil finne slike resultater dokumentert (se nedenfor).

3. Forskningsoppsummeringer av andrespråkslesing

Den manglende oppmerksomheten om spørsmål knyttet til andrespråkslesing i "main-stream"-forskningen, betyr ikke at det ikke er forsket på feltet. Det betyr heller ikke at det ikke finnes egne oppsummeringer. Både Hatch (1974), Weber (1991) og Fitzgerald (1995) oppsummerer for eksempel sider ved den amerikanske forskningen. Av artiklene går det fram at forskningen ofte har vært initiert fra praksisfeltet – slik mye av den mer generelle andrespråksforskningen for øvrig har vært. Oppsummererne deler også ut karakteristikk. Evelyn Hatch omtaler forskningen som "both interesting and confusing" og føyer til: "I'm not certain that it would be less confusing if there were more of it" (Hatch 1974:59). Nesten tjue år seinere beskriver Rose-Marie Weber feltet som "fragmented and underdeveloped". Hun framhever dessuten at forskningen ofte har vært oppfattet som kontroversiell, og videre at de fleste områder må sees som utforskede (Weber 1991:115). Jill Fitzgeralds artikkel er en mer spesialisert oppsummering av forskning om leseopplæring. Hennes karakteristikk likner likevel de tidligere. Hun slår for eksempel fast at forskningen har "considerable breadth, but little depth" (Fitzgerald 1995:115).

Fitzgerald har også flere innvendinger til forskningsmetodikken – for eksempel framhever hun det som problematisk at lesernes nivå i andrespråket ofte ikke er beskrevet.

Den skandinaviske forskningen er også spredt på mange emner, den gjør bruk av ulikt teorigrunnlag og av mange forskjellige innfallsvinkler. Dessuten omfatter den ulike grupper andrespråkslesere. I denne artikkelen har jeg bare mulighet til å se nærmere på en liten del av den aktuelle forskningen. Jeg vil begynne med å illustrere bredden i temaer og typer forskningstilnæringer. Det vil jeg gjøre ved å ta utgangspunkt i forskning på ulike grupper andrespråkslesere. I denne presentasjonen vil jeg ikke trekke fram forskningsresultater. Det gjør jeg først i artikkelens siste del, der jeg ser nærmere på forskning på innvandrerdoms lesing på svensk, dansk eller norsk som andrespråk.

4. Eksempler på forskningstilnæringer

Før jeg kan illustrere ulike temaer og ulike typer tilnæringer, vil jeg nok en gang stoppe opp ved heterogeniteten i gruppa av andrespråkslesere. Også det utvalget jeg vil avgrense meg til i det følgende – lesere med tilhørighet i innvander- og flyktningefamilier som lærer et skandinavisk språk som andrespråk – rommer mange forskjellige grupper. I oversikten nedenfor har jeg illustrert variasjonen ved å se nærmere på noen sentrale individuelle bakgrunnsfaktorer og ved å gi eksempler på ulike inndelinger i henhold til hver av dem.

Oversikt 1: Ulike grupper andrespråkslesere inndelt etter individuelle bakgrunnsfaktorer

Leservariabler	Eksempler på inndeling
Alder:	<ul style="list-style-type: none"> • Førskolebarn • Lesere i skolealder • Voksne
Kjønn:	<ul style="list-style-type: none"> • Jente / kvinne • Gutt / mann
Førstespråksbakgrunn:	• F.eks. om lag 150 mulige førstespråk i Norge
Nivå i andrespråket:	• Fra nybegynner til flytende
Leseferdigheter:	<ul style="list-style-type: none"> • Førlesere / analfabeter • Begynnerlesere • Lesere over begynnernivå <ul style="list-style-type: none"> Svake lesere Gode lesere • Dyslektikere, andre med lesevansker

Lista med mulige bakgrunnsfaktorer som påvirker individets lesing, kan gjøres mye lengre, men bare med de fem individuelle variablene som er trukket fram her, ser vi at andrespråksleserne kan deles inn i en lang rekke undergrupper. Som regel brukes alle fem eller i alle fall flere av variablene til å beskrive informantene i en studie. Lahaug (1996) studerer for eksempel voksne (alder) kvinner (kjønn) med punjabi eller pashto som morsmål (førstespråksbakgrunn) som er på et begynnernivå i norsk (nivå i andrespråket), og som skal lære å lese og skrive (leseferdighet).

Jeg vil ta utgangspunkt i aldersvariabelen for å illustrere variasjonsbredden i temaer og typer forskningstilnæringer. Hovedinndelingen jeg gjorde etter alder, var altså i tre grupper: førskolebarn, lesere i skolealder og voksne. Begynner vi med de voksne, kan vi slå fast at vi etter hvert har fått en nokså omfattende litteratur som berører én gruppe, nemlig analfabeter og personer med svak skolebakgrunn fra hjemlandet. Blant de tidligste arbeidene finner vi teoretiske analyser av de språklige aspektene ved den spesielle innlærings situasjonen som oppstår når voksne skal lære å lese og skrive og lære et andrespråk på samme tid (f.eks. Hyltenstam og Wassén 1979). Litteraturen omhandler også forskningsbaserte utviklingsarbeider med mer aksjonspregede formål som å endre klasseromspraksis (f.eks. Alver og Lahaug 1999), utvikling av spesielle lesemetoder (f.eks. Witting og Hjalme 1982) og språklige og didaktiske analyser av eksisterende læremidler (f.eks. Bjørkavåg 1986). Videre er det foretatt ulike typer undersøkelser av undervisningstilbudet. Den bredest anlagte undersøkelsen er det norske ALFA-prosjektet (Hvenekilde m.fl. 1996). Her kartla man undervisningstilbud og lærersynspunkter gjennom et spørreskjema sendt til alle norske kommuner med kurstilbud. Dessuten gjennomførte man kvalitative intervjuer med flere ulike elevgrupper – blant annet om de målene kursdeltakere hadde med å gå på kurset (Alver 1995). En annen tilnærming til undersøkelser av undervisningstilbudet har Rismark (2000) valgt. Hun observerer undervisningen i tre klasserom og intervjuer elever og lærere om klasseromspraksisen. I tillegg til studier om ulike aspekter ved undervisningssituasjonen, finnes det enkelte undersøkelser av leseprestasjoner og av enkeltleseres utvikling – f.eks. Nielsen (1991), den allerede nevnte Lahaug (1996) og Lundgren (2001).

Blant de voksne er det altså særlig analfabeterenes veier til skriftspråket, deres undervisningstilbud og deres lesevilkår for øvrig som er utforsket.

Variasjonen i forskningstilnæringer henger nok sammen med at dette er den gruppa kursdeltakere som lærerne i voksenopplæring har opplevd som den største utfordringen. Situasjonen til andre voksne andrespråkslesere har kun i liten utstrekning vært utforsket. Et unntak er undersøkelsen til Nielsen m.fl. (1996) om hvilken leseundervisning som ble gitt som del av den allmenne danskopplæringen for voksne innvandrere. Studien ble gjennomført ved analyse av planleggingsinstrumenter, ved observasjoner, prøver og intervjuer. Et annet unntak er studier av utenlandske universitetsstudierende. En studie av Ellingsen og Gedde (1995) kan stå som eksempel på denne forskningen. De analyserer en gruppe studerendes forståelse av en skjønnlitterær tekst og diskuterer kulturelle faktorer innflytelse på den enkelte leserens teksttolkning.

Beveger vi oss fra den eldste til den yngste gruppa lesere (eller potensielle lesere), finner vi at situasjonen til førskolebarn bare i liten grad har vært i fokus for den skandinaviske forskningen. Så vidt jeg kjenner til, er det for eksempel ennå ingen som har tatt for seg førskolebarns tidlige lesing eller mer allment deres vei inn i skriftspråket (jf. begrepet "emergent literacy" fra den engelskspråklige faglitteraturen)¹, men Naucleur og Boyd (1996) er et eksempel på en studie av språksosialisering med relevans for leseutvikling. Fokus for studien er tyrkiske og svenske familier og de forskjellige måtene foreldre og barn samtaler om en bildefortelling.

Blant skoleelevene er det særlig de eldste elevenes lesing som har vært studert. Derfor er det også undersøkelser av denne gruppas lesing jeg har valgt å presentere resultater fra (se nedenfor). Skolebegynnerne har særlig vært i fokus i forhold til valg av språk og undervisningsmodeller i den grunnleggende lese- og skriveopplæringen (f.eks. Bjørkavåg 1990).

5. Undersøkelser av andrespråkslesingen til ungdom med innvandrerbakgrunn

5.1 Lesevaner og lese miljø

Tre større undersøkelser – en norsk (Øia 1993), en svensk (Taube og Fredriksson 1995) og en dansk (Nielsen 1997) – gir oss informasjon om innvandrerungdoms lesevaner og lese miljø sammenliknet med ungdom med norsk, svensk eller dansk bakgrunn. Ungdommene i de tre undersøkelsene var mellom 14 og 19 år gamle. Ut fra disse studiene kan vi tegne følgende "typiske" bilde: Innvandrerungdom kommer fra hjem med færre

bøker og med dårligere tilgang på aviser enn ungdom med majoritetsbakgrunn. De bruker mer tid på lekser, tv-titting og plikter i hjemmet, og de får oftere spørsmål om lekser eller lesing fra foreldrene. Samtidig har de mindre anledning til å få hjelp med skolearbeid hjemme. Innvandrerungdommen går oftere på biblioteket, men de leser likevel ikke flere bøker. Også aviser og tegneserier leser de sjeldnere.

Ingen av disse større kvantitative undersøkelsene berører flerspråklige lesevaner. I en kvalitativ studie utforsker L.A. Kulbrandstad (1996) språkbruksmønstre blant tolv ni- og fjortenåringer med vietnamesisk-norsk og iransk-norsk bakgrunn. Alle kunne lese og skrive på begge språkene. På skolen ble norsk mest brukt, og norsk dominerte også som lese-språk i hjemmene. Fire oppgav at de bare leste på norsk hjemme, for fem var norsk det dominerende språket, mens tre svarte at de brukte de to språkene like mye.

5.2 Andrespråkslesere som del av store breddeundersøkelser

I løpet av 1990-tallet har det blitt gjennomført flere bredt anlagte kvantitative undersøkelser av leseprestasjoner på de tre øverste klassetrinnene i grunnskolen. I disse undersøkelsene, som vanligvis ikke gjennomføres av andrespråksforskere, men av leseforskere, har man som en del av undersøkelsene sammenliknet prestasjonene til første- og andrespråkslesere. Sammenlikningen skjer ved at alle testes på skolens dominerende språk. Det skilles ikke mellom elever som er på ulike ferdighetsnivåer i andrespråket. I den første av disse undersøkelsene, den såkalte IEA-undersøkelsen fra 1990-91, sammenliknet man leseferdighetene til både ni- og fjortenåringer i 32 land (Elley 1992). Alle de tre skandinaviske landene deltok. I hovedopsummeringen heter det:

Children whose home language is different from that of the school show lower literacy levels in all countries at both age levels. (Elley 1992:xii)

I begge aldersgruppene er Norge, Sverige og Danmark blant landene der man finner størst prestasjonsforskjeller mellom elever som snakker skole-språket hjemme, og elever som snakker et annet språk i hjemmet². Den nylig publiserte PISA-undersøkelsen av 15-åringers leseferdigheter viser de samme resultatene (Lie m.fl. 2001).

Etter gjennomføringen av IEA-undersøkelsen er det i alle de tre lande-

ne foretatt flere bredt anlagte kvantitative undersøkelser som også inneholder opplysninger om den aktuelle elevgruppas lesing. I oversikten nedenfor har jeg samlet opplysninger om de tre slike.

Oversikt 2: Tre kvantitative undersøkelser av ungdoms leseferdigheter

	Taube & Skarlind (2000)	Nielsen (1997)	Solheim & Tønnessen (1999)
Stedsavgrensing	Stockholm (alle skoler)	Danmark (utvalgte skoler)	Norge (utvalgte skoler)
Klassetrinn	8. kl.	8. kl.	9. kl. (tilsvarer 8.kl. i Danmark og Sverige)
Totalt antall informanter	6099	1262	9659
Antall og andel andrespråkslesere	1355 (22%)	391 (dvs. 31%)	208 (dvs. 2%)
Leseoppgaver	IEA 1990-91 (utvalg)	IEA 1990-91 (utvalg)	Norsk kartleggingsprøve
Undersøkelsesår	2000	1996	1997

Jeg har valgt å bruke betegnelsen "andrespråkslesere". Denne betegnelsen brukes imidlertid ikke i noen av de tre undersøkelsene. Taube og Skarlind snakker om "elever med annet modersmål än svenska", Nielsen om "tosprogede elever" og Solheim og Tønnessen om elever med "ikke norsk morsmål". Det er ikke bare betegnelsene som er forskjellige, men også kriteriene som er brukt for å skille ut gruppene. Hos Taube og Skarlind (2000:14) er det for eksempel lagt vekt på å samle inn utfyllende data gjennom spørsmål både til elevene selv og til lærerne deres. De regner med at elever har et annet morsmål enn svensk hvis ett av fire kriterier er oppfylt³. Det var obligatorisk for skolene i Stockholm å delta i undersøkelsen, og frafallet er derfor lite. Nielsen (1997) har studert elever som går i klasser fra alle kanter av Danmark. Han opplyser at man henvendte seg til kommunene for å få oversikt over klasser med tospråklige elever på de aktuelle klassetrinnene, og at man ikke tok med klasser som hadde svært få slike elever. Ut over dette går Nielsen ikke nærmere inn på hvordan elevgruppa er avgrenset. Av oversikten ser vi imidlertid at hensikten har vært å inkludere en høy andel tospråklige elever (31% av informantene). Denne andelen er langt høyere enn i den danske folkeskolen generelt. Solheim

og Tønnessen (1999) designet en studie som hadde som intensjon å være representativ for niendeklassingers lesing på landsbasis i Norge. I spørreskjemaet elevene svarte på, valgte forskerne samme spørsmål som det som ble brukt i IEA-undersøkelsen. Gruppa de kaller "ikke norsk morsmål", omfatter med andre ord elever som oppgir at de "aldri" eller "nesten aldri" snakker norsk hjemme (jf. note nr. 2). Denne avgrensingsmåten og et stort frafall av skoler i det innvandrertette Oslo fører til at undersøkelsen ikke kan sies å oppfylle den ønskede målsettingen om å være en representativ nasjonal undersøkelse. Bare 2% av informantene er registrert som elever med et annet morsmål enn norsk. I 1997 da undersøkelsen ble gjennomført, utgjorde denne elevgruppa 6% av alle grunnskoleelevene i Norge.

Elevgruppa er altså avgrenset noe ulikt i de tre undersøkelsene, og det er også variasjoner i de tre landene med hensyn til hvilke minoritetsspråkgrupper som er de største. Til tross for slike forbehold mener jeg vi likevel kan peke på to gjennomgående funn:

- 1) Elever med et annet førstespråk enn svensk, dansk eller norsk har som gruppe betraktet svakere leseprestasjoner enn jevnaldrende som har ett av de tre språkene som morsmål.
- 2) Samtidig finner man langt større variasjon i prestasjonene i denne gruppa enn i gruppa av majoritetslever.

Taube og Skarlind (2000) har sett nærmere på prestasjonene til elever med ulik førstespråksbakgrunn. De finner at elever med finsk, polsk og persisk som morsmål presterer omtrent like bra som majoritetselevene, mens somaliske elever presterer klart dårligere. Også elever med arabisk og tyrkisk som morsmål er blant de lavtpresterende. Taube og Skarlind gir ingen opplysninger om signifikans her. Nielsen understreker på sin side at han ikke finner signifikante forskjeller når dataene i undersøkelsen hans brytes ned på morsmålsnivå.

Jeg har hittil ikke kommentert måten leseprestasjoner er undersøkt på i de nevnte undersøkelsene. I IEA-undersøkelsen var målet å utforske det man kalte reading literacy – "the ability to understand and use those written language forms required by society and/or valued by the individual" (Elley 1992:3). Elevene leste tekster i ulike sjangrer og svarte på oppgaver (stort sett flervalgsoppgaver) til tekstene. I situasjonen var elevene underlagt tidsbegrensinger. Man hadde ikke separate leseforståelses- og avko-

dingsmål. Som vi ser av oversikt 2 brukes deler av oppgavene til IEA-studien både i den svenske og i den danske undersøkelsen. Den norske kartleggingsprøven er i prinsippet bygget opp på akkurat samme måte. Lese-forståelsesoppgavene må løses på tid, men her har man i tillegg lagt inn noen selvstendige mål på avkodning. Et design av denne typen egner seg i slike bredt anlagte kvantitative undersøkelser, men problemet er at man får vite lite om leseproblemenes natur. I forhold til mange andrespråkslesere kan dette være en utfordring. Det er i alle fall en gjennomgående observasjon at andrespråksbrukere leser langsommere enn førstespråksbrukere. Det vil si at denne gruppa elever i undersøkelser av denne typen kan havne blant de svakeste leserne og regnes som dårligere forståere uten at det nødvendigvis er undersøkt at de faktisk er dårlige til å forstå. Har de problemer med lesetempoet, er det slett ikke sikkert at de rekker å få prøvd seg på forståelsesoppgavene (for en nærmere drøfting, se Kulbrandstad 2000a).

5.3 Tre nærstudier av unges andrespråklesing

I tillegg til de bredt anlagte kvantitative leseferdighetsstudiene som jeg gjorde rede for i forrige avsnitt, har tre forskere med basis i andrespråksforskning disputert i løpet av de fem siste årene på avhandlinger som hver på sitt vis berører andrespråkslesingen til unge med innvandrerbakgrunn. Det er:

- Kulbrandstad (1996): *Lesing på et andrespråk – En studie av fire innvandrerdommers lesing av læreboktekster på norsk*
- Hvistendahl (2000): *Så langt "vår" diktning tenner sinn i brann ..."* En studie av fire minoritetsspråklige elevers arbeid med norsk litteratur fra perioden 1860-1900
- Reichenberg (2000): *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers forståelse av olika textversioner.*

Avhandlingene har en rekke fellestrekk, men også noen klare forskjeller. Alle forskerne har for eksempel et praksisnært utgangspunkt og et formål om å bidra til å forbedre elevgruppas skolesituasjon. Tilnærmingene og teoritilfanget er imidlertid nokså forskjellige. Min egen avhandling er en kvalitativ studie av fire ungdomsskoleelever som har gått lenge på skole i Norge, som har en relativt god muntlig beherskelse av norsk, og som er i en skolesituasjon der norsk er enerådende som undervisningsspråk. Jeg studerer både andrespråket deres, avkodingsferdigheter og forståelsen av et

utvalg fagtekster. Avhandlingen er språkvitenskapelig, og jeg gjør bruk av kognitiv lese-teori og innsikt fra andrespråksforskningen – blant annet kjennskapet til innlærerspråket i tolking av leseferdighet. Alle de fire elevene har problemer med å forstå visse partier i læreboktekstene. Tre av informantene avkoder relativt godt. Disse elevenes problemer med leseforståelsen ser blant annet ut til å skyldes manglende metakognitiv innsikt, en for sterk oppfatning av ordnivået og en manglende evne til å skille ut den vesentlige informasjonen i tekster. Dessuten fins det flere eksempler på at manglende forståelse av sentrale ord og uttrykk kan vippe forståelsen. I den lese-teorien jeg tok utgangspunkt i, heter det at lesere med dårlig avkodning og adekvat forståelse praktisk talt ikke skal forekomme. Den fjerde informanten har en leseprofil som kan beskrives slik. Ved å utnytte kunnskapsgrunnlaget i andrespråksforskning diskuterer jeg om ikke en slik leseprofil kan være vanligere hos noen grupper andrespråkslesere enn hos førstespråkslesere. Når det gjelder informantene i min studie, fant jeg blant annet at mange av avkodingsproblemene kunne forklares ved innflytelse fra mellomspråkssystemet. Videre er det sannsynlig at hun i lesesituasjonen brukte kreftene sine på å konsentrere seg om å forstå det leste, og at hun derfor ikke la så stor vekt på å avkode korrekt (se Kulbrandstad 2000b).

Rita Hvistendahls avhandling inneholder også en kasstudie av fire elever. Studien er longitudinell. Vi følger elevenes utvikling gjennom tre år i videregående opplæring. Av tittelen ser vi at det ikke er lesing, men "arbeid" med litteratur som er i fokus. Vi kommer da heller ikke så tett på elevenes forståelse av de enkelte litterære tekstene, men desto tettere på konteksten for lesingen, klasserommet, der Hvistendahl har rollen som forskende lærer. Hun legger stor vekt på beskrivelsen av en litteraturundervisning der det arbeides med innlevelse og bearbeiding av sentrale temaer som springer ut av litteraturen, gjennom blant annet pedagogisk drama som metode. Avhandlingens teorigrunnlag er sosialiseringsteorier og Bourdieus teorier om kulturell kapital. Vi følger de fire ungdommene og får fire eksempler på hvordan litterære tekster og lærerens tilrettelegging av arbeidet med dem har ulik betydning for elevene i deres sosialiseringssprosess. Et fellestrekk er likevel at skolen spiller en sentral rolle i elevenes utvikling. Også ulike aspekter ved lærerrollen i et sosialiseringsspektiv blir illustrert idet elevene i ulik grad knytter seg til læreren.

Monica Reichenbergs avhandling er innenfor pedagogikk, nærmere be-

stemt didaktikk. I hennes avhandling står læreboktekster i fokus. Teori-grunnlaget er leseforskning og forskning om læreboktekster. Ved hjelp av et kvasiekperimentelt design ble om lag 800 sjuendeklassinger presentert for to læreboktekster i fire ulike versjoner: originalversjonen, kausalitetsversjon (en tekst som er bearbeidet slik at årsaksforhold trer tydeligere fram), røstversjon (en bearbeidet versjon der fortellerstemmen er tydeligere) og røst- og kausalitetsversjon (en kombinasjon av de tidligere nevnte). I det følgende eksempelet vises utdrag fra en av originaltekstene og fra en bearbeidet versjon:

Utdrag fra originaltekst:

Regeringen utarbeider forslag till nya lagar. När lagförslaget har blivit godkänt av kunniga jurister, bestäms den nye lagen av riksdagen.

Utdrag fra en røst-kausaltetsversjon av originalteksten:

Det är ministrarna i regeringen som arbetar fram förslag till nya lagar. De får hjälp av kunniga jurister att skriva ned förslagen, eftersom det kan vara ganska svårt ibland. När ministrarna är klara lämnar de förslagen till riksdagen. Sedan är det medlammarna i riksdagen som beaktar, om vi ska ha de nya lagarna eller inte. (Reichenberg 2000:96-97)

En hensikt med avhandlingsarbeidet var å sammenlikne første- og andrespråkleseres forståelse av de ulike tekstversjonene. Derfor var om lag halvparten av de drøyt 800 elevene andrespråklesere. Reichenberg finner signifikante forskjeller mellom de to gruppene på de tre førstnevnte tekstvariantene – andrespråkleserne svarer dårligere. Det gjør de også på den siste varianten, men her er forskjellene mindre og ikke signifikante. Reichenberg konkluderer derfor med at man, gjennom å bearbeide tekster i samfunnsfag og historie slik at de får det hun kaller røst og kausalitet, kan minske forskjellen i leseforståelse mellom første- og andrespråklesere.

6. Oppsummering

I denne artikkelen har hensikten vært å rette oppmerksomheten mot en gren av den skandinaviske andrespråkforskningen, nemlig utforskning av andrespråksbrukeres lesing. Jeg har forsøkt å illustrere heterogeniteten i

begrepet andrespråkslesing og mangfoldet i forskningstilnæringer i studier som belyser emnet. Videre har jeg trukket fram resultater fra undersøkelser av andrespråkslesingen til unge med bakgrunn fra innvandrersfamilier. Disse forskningsresultatene dokumenterer at vi har en utfordring i forhold til å utvikle leseferdighetene til elever med dansk, norsk og svensk som andrespråk som utdannes gjennom de skandinaviske skolesystemene: De leser nemlig ofte dårligere enn de jevngamle førstespråkleserne når leseprestasjonene vurderes på majoritetsspråket. Og det er majoritetsspråket som er det sentrale skolespråket for elever på de høyeste klassetrinnene i grunnskolen. En viktig forskningsinnsats de nærmeste årene er derfor å utforske årsaker til prestasjonsforskjellene, å studere klasseromspraksis og dessuten å bidra til å sette i gang og dokumentere utviklingsprosjekter og eksperimentering med alternative undervisningsmodeller i skolene.

Noter

1 Prosjektet "Den sociokulturelle og pedagogiske miljøets betydelse för barns literacy-utveckling" er imidlertid igangsatt i januar 2002 (Monica Axelsson, Elisabeth Björklund og Carina Fast).

2 Elevene deles inn i gruppene etter avkrysning på et spørsmål om hvor ofte de bruker skolespråket hjemme. Elever som svarer at de "nesten aldri" eller "aldri" snakker skolespråket hjemme, er regnet som elever som snakker et annet språk enn skolespråket hjemme, mens elever som svarer "noen ganger" er regnet til majoritets-gruppa. Det er selvsagt mange problemer knyttet til en slik avgrensingsmåte. L.A. Kulbrandstad har diskutert skjevhetene i det norske materialet i Engen m.fl. (1996). I den svenske delundersøkelsen hadde man i utgangspunktet lagt inn flere spørsmål som kunne brukes til å avgrense elevgruppa, og det er bare i Sverige at det er laget en egen delrapport om innvandrerelever (Taube og Fredriksson 1995).

3 De fire kriteriene er: Opplysninger om 1) at eleven har et annet morsmål enn svensk, 2) at eleven får undervisning i morsmål, 3) at eleven får undervisning i svensk som andrespråk, 4) at eleven har fått en standardisert bedømmelse av svenskerferdighetene.

Litteratur

Alver, Vigdis 1995: *Mål og muligheter i alfabetiseringsundervisningen for fremmedspråklige voksne*. Hovedfagsoppgave. Nordisk Institutt. Universitetet i Bergen.

Alver, Vigdis og Vigdis Lahaug 1999: *Alfabetisering – mer enn å lære bokstavnene*. Oslo: Novus forlag.

Au, Kathrin 1998: Social Constructivism and the School Literacy Learning of Students of Diverse Backgrounds. S. 297-319 i: *Journal of Literacy Research* 30:2.

Bjørkavåg, Lise Iversen 1986: *Grunnleggende leseopplæring for voksne innvandrere, belyst ved en analyse av språket i abc-en Første bok på norsk*. Hovedfagsoppgave. Trykt i: NOA nr. 2-1986. Institutt for norsk som fremmedspråk. Universitetet i Oslo.

Bjørkavåg, Lise Iversen 1990: *Rapport fra førsteklasseundersøkelsen i prosjektet "Språk og under-*

- visningsmodeller". Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet, Grunnskolerådet, Rådet for videregående opplæring og Skolesjefen i Oslo.
- Carell, Patricia 1991: Second Language Reading: Reading Ability or Language Proficiency? S. 159-179 i: *Applied Linguistics* 12/2. Oxford: Oxford University Press.
- Donahue, Patricia m.fl. 2001: *The Nation's Report Card. Fourth-Grade Reading 2000*. U.S. Department of Education.
- Elley, Warwick B. 1992: *How in the World do Students Read?* Haag: IEA Headquarters.
- Engen, Thor Ola, Lars Anders Kulbrandstad & Sigrun Sand 1996: *Til keiserens hva keiserens er? Om minoritetslevers utdanningsstrategier og skoleprestasjoner*. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- Ellingsen, Elisabeth & Tone Gedde 1995: Andrespråksleseres forståelse og tolkning av skjønnlitterær tekst. S. 40-50 i: Kalin & Latomaa (red.): *Nordens språk som andraspråk 3. Tredje forskarsymposiet i Jyväskylä* 24.-25.3. 1995. Jyväskylä universitet. Högskolornas språkcentral.
- Fitzgerald, Jill 1995: English-as-a-second-language reading: Instruction in the United States: A Research Review. S. 115-152 i: *Journal of Reading Behavior* 27:2.
- Hatch, Evelyn 1974: Research on Reading a Second Language. S. 53-61 i: *Journal of Reading Behavior* VI:1.
- Hvenekilde, Anne m.fl. 1996: *Alfa og omega. Om alfabetiseringsundervisning for voksne fra språklige minoriteter*. Oslo: Novus forlag.
- Hvistendahl, Rita 2000: *Så langt "vår" diktning tenner sinn i brann ...* En studie av fire minoritetspråklige elevers arbeid med norsk litteratur fra perioden 1860-1900. Avhandling for graden dr.art. HF, Universitetet i Oslo. Unipub-forlag.
- Hyltenstam, Kenneth & Kerstin Wassén 1979: Svenska som främmande språk för analfabeter. S. 11-65 i: *Praktisk Lingvistik* 2-79. Institutionen för lingvistik. Lunds universitet.
- Kulbrandstad, Lars Anders 1996: *Språkportretter. Studier av tolv minoritetslevers språkbruksmønstre, språkholdninger og språkferdigheter*. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- Kulbrandstad, Lise Iversen 1996: *Lesing på et andrespråk. En studie av fire innvandrerdommers lesing av læreboktekster på norsk*. Avhandling for graden dr.art. HF, Universitetet i Oslo. Trykt i 1998 på Universitetsforlaget (Acta Humaniora nr. 30) Oslo.
- Kulbrandstad, Lise Iversen 2000a: Metoder for undersøkelse av unges leseforståelse – En oversikt og teoretisk diskusjon. S. 57-81 i: Kulbrandstad, L.I.: *Unge lesere – fire artikler*. Elverum: Høgskolen i Hedmark Rapport 2-2000. <http://www.hihm.no/Publikasjon/rapport/2000/02.htm>.
- Kulbrandstad, Lise Iversen 2000b: Geraldine – andrespråksleser med avkodingsvansker, men adekvat forståelse? S.81-97 i Kulbrandstad, L.I.: *Unge lesere – fire artikler*. Elverum: Høgskolen i Hedmark Rapport 2-2000. <http://www.hihm.no/Publikasjon/rapport/2000/02.htm>.
- Lahaug, Vigdis 1996: *En begynnelse – Utvikling av muntlige ferdigheter og leseferdigheter hos fem pakistanske kvinner på alfabetiseringskurs for voksne fra språklige minoriteter*. Hovedfagsoppgave. Universitetet i Oslo: Nordisk institutt.
- Larsen-Freeman, Diane & Michael H. Long 1991: *An Introduction to Second Language Acquisition Research*. London, New York: Longman.
- Lie, Svein m.fl. 2001: Godt rustet for framtida? Norske 15-åringers kompetanse i lesing og realfag i et internasjonalt perspektiv. *Acta Didactica* 4/2001. Oslo: Universitetet i Oslo, ILS.
- Lundgren, Berit 2001: *Att bli litterat på sitt andraspråk*. Paper holdt på Nordens språk som andre- og fremmedspråk i Reykjavik 23.-25. mai 2001.

- National Reading Panel 2000: *Teaching Children to Read. Reports of the Subgroups*. National Institute of Child Health and Human Development (USA).
- Nauclér, Kerstin og Sally Boyd 1996: Turkish and Swedish pre-school children's language socialisation. S. 161-181 i: Huss, L. (red.): *Många vägar till tvåspråkighet*. Uppsala Multiethnic Papers 38. Uppsala: Centre for Multiethnic Research, Uppsala University.
- Nielsen, Gitte Østergaard 1991: *Hvorfor har de svært ved at læse?* Herning: Special-pædagogisk forlag.
- Nielsen, Gitte Østergaard m.fl. 1996: *Læseundervisning af voksne indvandrere – et udviklingsarbejde*. København: Danmarks Pædagogiske institut.
- Nielsen, Jørgen Chr. 1997: *Tosprogede elevers danskundskaber på folkeskolens ældste klassetrin*. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Reichenberg, Monica 2000: *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg: Göteborg Studies in Educational Sciences 149.
- Rismark, Marit 2000: *Klasseromsstudie fra B-løp innenfor norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere*. Trondheim: Tapir/Norsk voksenpedagogisk forskningsinstitutt.
- Solheim, Ragnar Gees og Finn Egil Tønnessen 1999: *Kartlegging av leseferdigheter og lesevaner på 9. klassetrinn*. KUF / Senter for leseforskning, Høgskolen i Stavanger.
- Taube, Karin & Ulf Fredriksson 1995: *Hur läser invandrarelever i Sverige?* Skolverkets rapport nr. 79. Stockholm: Skolverket. Liber distribution.
- Taube, Karin og Anders Skarland 2000: *Läsförmågan hos 5595 fjortonåringar i Stockholm. Våren 2000*. Stockholm: Stockholm Stad, Utbildningsförvaltningen.
- Weber, Rose-Marie 1991: Linguistic Diversity and Reading in American Society. S. 97-120 i: Barr m.fl. (red.): *Handbook of Reading Research. Volume II*. New York & London: Longman.
- Witting, Maja & Anita Hjalme 1982: *Metodiska synpunkter på läs- och skrivundervisning med hänsyn till vuxna invandrades språkinläring*. Linköping: Fortbildningdavdelingen. Sektor invandrarundervisning. Dokumentationsserie nr. 22.
- Øia, Tormod 1993: *Mellom moské og McDonald's. Ung og innvander i Oslo*. Oslo: Norges forskningsråd, Ungforsk.